

65

Teresa Guardans

**CRISTINA KAUFMANN,
A LA RECERCA DE L'ESSENCIAL**

**CRISTINA KAUFMANN,
A LA RECERCA DE L'ESSENCIAL**

Teresa Guardans

PRESENTACIÓ	3
1. UNA VIDA EN UN MÓN EN TRANSFORMACIÓ	5
1.1. La vocació d'una jove europea	5
1.2. Maduració i renovació	8
1.3. Tornar a les fonts	10
1.4. «Retorn a les fonts»... A quines?	11
1.5. Tenint cura de la comunitat	12
1.6. «Procurin recomençar sempre cap a millor»	14
1.7. A la intempèrie	17
1.8. Un ric magisteri	18
2. MESTRATGE ESPIRITUAL: UNA PETITA SELECCIÓ	21
BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA	29
NOTES	30

La idea d'aquest quadern va sorgir del seminari «El llenguatge dels místics» que es va realitzar a Cristianisme i Justícia durant el curs 2010-2011. Una part d'aquest seminari es dedicà a presentar l'espiritualitat de la religiosa carmelita Cristina Kaufmann. Tot i que la col·lecció EIDES estigui centrada gairebé exclusivament en l'espiritualitat ignasiana, hem cregut que podria ser de gran interès donar a conèixer el testimoni i l'obra d'aquesta mística del nostre temps.

Teresa Guardans és doctora en Humanitats i professora del CETR (www.cetr.net). El seu últim títol publicat és: *La verdad del silencio: por los caminos del asombro* (Herder, 2010).

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • Roger de Llíria, 13 - 08010 Barcelona • Tel: 93 317 23 38 • Fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L.
• ISSN: en tràmit • ISBN: 84-9730-285-0 • Depòsit Legal: B-4.226-12 • Febrer 2012

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les vostres dades estan registrades a un fitxer de nom BDGA-CIJ, titularitat de la Fundació Lluís Espinal. Només es fan servir per a la gestió del servei que us proporcionem i per mantenir-vos informat de les nostres activitats. Podeu exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició dirigint-vos per escrit a Barcelona, c/ Roger de Llíria 13.

Davant la proposta de dur a terme un seminari sobre Cristina Kaufmann (1939-2006), carmelita descalça, vaig dubtar uns dies abans d'atrevir-me a acceptar. Havia llegit algun text seu, l'havia tractat una mica, sabia alguna cosa de les dificultats a les quals havia hagut de fer front; una gran persona, ben segur, però... L'experiència vital d'aquella monja, les seves lluites, els seus esforços ens podien oferir alguna cosa viva, a mi, a la "gent del carrer", avui?

Mentre hi donava voltes i fullejava els materials que tenia a mà, em vaig trobar davant l'últim correu electrònic que va enviar a les seves germanes de la comunitat de Mataró, pocs dies abans de notar-se al coll el primer indici del càncer que li causaria la mort cinc setmanes després. Un text breu que ens mostra una dona que, com una esponja, no perd cap ocasió per deixar-se penetrar per la vida i treure'n coneixement: l'estella de ferro que treu de la mà del camioner –mans joves i endurides que li parlen de les feines d'uns i altres perquè tot funcioni com cal–; la factura del lampista i la consciència dels neguits econòmics de la gent; el curs que prepara; l'informàtic que en un tres i no res li resol un problema i amablement s'ofereix a configurar-li la connexió d'ADSL; els primers jacints en flor; una llar de foc ben escombrada i amb la llenya a punt per al vespre i que s'encén durant la seva absència...: «em fa pensar en aquelles situacions en les quals tot sembla apagat, sense vida, sense possibilitats i, quan menys t'ho esperes, apareix una espurna des de no se sap on i fa revifar el foc... En resum, un dia ple d'ensenyaments. Tot plegat, res, només una petita aportació per a la recreació. Una forta abraçada per a cadascuna de vosaltres, Cristina».

«Tot plegat, res.» Simplicitat, obertura, receptivitat, lucidesa, atenció plena, amor, agraïment, sinceritat..., aquest és el perfume que desprèn aquell missatge. Tota una lliçó. Ella, des del monestir de Mataró, primer, des de la seva vida eremítica a Espinelves després, més real, més autèntica, tocant més de peus a terra, que molts dels que passem els

nostres dies al bell mig del formiguer social, potser massa protegits darrere els nostres propis murs.

Sense donar-hi més voltes em vaig posar a la feina, i em vaig deixar guiar pels escrits de qui havia estat capaç de transformar el seu cor, la seva ment i els seus ulls fins a penetrar en les realitats d'aquella manera: capaç d'abraçar i llegir el llibre de la vida descobrint en cada detall la "Presència" sempre present.

Acostar-nos a Cristina Kaufmann ens brinda l'oportunitat de ser testimonis dels vents de canvi que cristal·litzaren en el Concili Vaticà II. De les esperances i dels reptes, de les dificultats que se'n seguien. Testimonis d'un esforç de renovació, concretat en un orde religiós –la branca femenina del Carmel–, en la vida d'una comunitat –el Monestir de Mataró– i en l'experiència de la persona sobre la qual va recaure un destacat paper de portaveu. Alhora ens permet assaborir el seu mesratge espiritual, paraules que neixen d'un itinerari de recerca, d'una progressiva nuesa, de l'experiència valenta i que –com tot procés autèntic– traspasa les condicions concretes en les quals s'origina: recerca d'absolut d'una dona –i hem de subratllar, com veurem, la seva condició femenina–, d'una dona compromesa amb un entorn concret en uns temps de profunda i accelerada transformació.

Aquestes pàgines no volen ser més que una tria representativa de textos de la germana Cristina, a partir de la ja força extensa bibliografia que tenim a l'abast; una petita mostra com a convidat a continuar aprofundint en els seus escrits. La primera part consisteix en un esbós biogràfic que és, alhora, la "biografia" d'una institució en transformació, acompanyada de les reflexions de Kaufmann sobre la necessitat de renovació de les formes religioses. Seguidament, deixem pas a textos en els quals ens parla del sentit del treball interior, de l'espiritualitat... Dos grans apartats que corresponen, en certa manera, al "moviment doble" que caracteritza el seu caminar. L'any 2000, la Cristina diu a les seves germanes:

«Crec que el moment present exigeix un moviment doble: en primer lloc, sortir d'una instal·lació en estructures d'aïllament per aprendre a viure a la intempèrie de la pluralitat i el desarrelament de seguretats penúltimes; i, en segon lloc, entrar dins nostre, en el nostre centre més profund, penetrar en el "castell interior"...»

Aquest doble esforç, que va marcar la seva vida, la converteix en font de saviesa per a tots nosaltres.

1. UNA VIDA EN UN MÓN EN TRANSFORMACIÓ

«La meua vida de carmelita ha estat sempre, des del primer dia, marcada per la categoria de “canvi”, de desarrelament, de tensió entre el vell i el nou, entre el que és essencial i el que és accidental. La fe en la vocació, la certesa que el camí de Teresa de Jesús era també un camí per a mi, no m’ha abandonat mai.»¹

1.1. La vocació d’una jove europea

Christine Kaufmann neix a Baden (Suïssa) el 1939, i ingressa al Carmel de Mataró el 1964, en ple Concili Vaticà II (1962-1965), on adoptarà el nom de *Cristina Maria de la Divina Gràcia*.

Què és el que porta aquella jove europea fins a un monestir de clausura a Espanya, “a la fi del món” –si ho mirem des de la perspectiva d’una família suïssa–, en aquells anys seixanta en els quals la immigració espanyola es fa sentir amb força a Europa, i a Suïssa molt especialment? Una pregunta que li van plantejar sovint i a la qual responia fent referència a dos fets: l’impacte d’una *Mater Dolorosa* del Greco, que va veure al voltant dels onze anys a classe (quin

era aquell país del qual podia sortir una imatge com aquella?); i una representació teatral del *Diàleg de Carmelites* de Bernanos, presenciada als catorze anys:

«Una representació de l’obra al teatre de la meua ciutat natal va penetrar de ple en el que jo sentia com l’experiència més important de la meua vida fins llavors, als catorze anys, saber que hi havia una manera de mirar que feia transparent tota la realitat: mirar-saber-estimar com a itinerari de l’èsser, que Déu és Déu d’amor, amb qui es pot viure amb passió i fascinació, i intimitat, tota una vida. I que aquest amor passava pel cor humà, el meu i els dels altres, però que això no acabava aquí, que

era possible quedar-se com atrapada per aquest foc.» (*FdP*, 20)²

«Tanmateix, l'experiència del Carmel a través Bernanos no em va acostar a la institució, a la realitat històrica, ni al que després vaig conèixer com l'obra de santa Teresa. Però sí vaig comprendre que aquesta forma era la que corresponia a allò que jo portava dins, sense saber ben bé d'on em venia aquesta certesa. La vida d'Edith Stein, la carmelita jueva assassinada a Auschwitz, em va portar més cap a la realitat concreta. Va fer que busqués les obres de santa Teresa i llegís amb atenció aquella *Vida* que va suposar per a la filòsofa alemanya la descoberta del seu propi camí dins del cristianisme. El que vaig entendre clarament era que el Carmel em permetia viure l'absolut de l'amor de Déu amb una fascinant radicalitat, en comunió amb persones que l'havien viscut abans que jo. Coincidia amb Teresa de Jesús en el fet que no es tractava d'una fugida absurda del món, sinó que la clausura comportava la paradoxa d'una llibertat i una passió més enllà de tots els murs i de tots els dogmes, una realitat que sobrepassava qualsevol concepte d'institució o d'ideologia tancades sobre si mateixes.» (*FdP*, 22)

Una visió d'Espanya i del Carmel idealitzada i desencarnada, dirà anys més tard, però que la van impactar amb prou força com per mantenir viu l'anhel. Teresa de Jesús i Edith Stein, els dos models que l'acompanyaran sempre més, la mare i la germana: dues dones

d'empenta, de fondària, lúcides, amb cap i amb cor. El 1959, un cop finalitzats els estudis de puericultura, viatja a Barcelona, a casa d'una família, per fer-se càrrec de les criatures durant gairebé un any. Aviat comença a aprendre català i castellà. De nou a Baden treballarà a la maternitat i col·laborarà amb una parròquia ensenyant alemany als immigrants espanyols. Durant els tres anys següents fa diverses estades a Barcelona, i viu sempre amb la mateixa família. Una germana seva recorda que estava ben convençuda que la Cristina es casaria amb un espanyol. Mentrestant, ella es debat entre el desig d'una vida "normal" i una crida interior que no s'apaga. Des del 1962, arrela amb força la idea de fer-se carmelita descalça a Espanya. Escriu a uns quants monestirs; el novembre del 1963 visita el de la Immaculada Concepció, a Mataró, i ho veu clar. Hi demana l'admissió. Torna a Suïssa per tancar temes i acomiadar-se dels seus. El març de 1964 ingressa al monestir de Mataró, una decisió difícil de pair pels seus pares i germans, que a partir d'aleshores no deixen de visitar-la cada any, i passen uns dies de vacances a pocs quilòmetres de Mataró, en un hotel de Caldes d'Estrac.

«Què és el que vaig trobar, el 1964, en entrar al Carmel? Em vaig trobar amb la realitat. Havia imaginat alguna cosa sense cos, sense història, sense realisme. Em trobava amb mi mateixa. Ara hi havia la comunitat, les germanes, els costums, la manera de vestir, de menjar, les mentalitats, la litúrgia. [...] Tot allò que només tenia formes imaginàries adquiria cos, so, color, i jo afrontava el repte

d'integrar-ho en la meua pròpia experiència i vocació. [...] D'aquells primers anys al Carmel, el més important per a mi va ser l'experiència de l'absolut de Déu viscut en la contingència d'una vida diària d'allò més petita i vulgar. [...] En la crisi va quedar en peu la inefable veritat de la crida de Déu i la consciència d'aquesta crida, però va ser necessari encarnar-la en una realitat que no tenia res a veure amb la descripció que fa Bernanos de la vida d'una comunitat carmelita.» (*FdP*, 23)

L'adaptació a la nova vida no va ser gens fàcil. En parla a la seva conferència a l'Assemblea de la Federació de Carmelites Descalces d'Aragó i València, el 2005,³ una intervenció en la qual va voler reflexionar a partir de l'experiència viscuda com a carmelita durant quaranta anys. La dona madura, que pot mirar enrere amb perspectiva, distingeix entre el xoc cultural entre la Suïssa natal i Espanya, i el que era obligar la vida espiritual a quedar presonera d'unes formes fossilitzades i obsoletes:

«El meu idealisme desencarnat s'anava esvaint durant un aprenentatge i un noviciat que ho abraça tot, cos, història, cor, esperit. Recordo com les “terribles nits fosques” que em van provocar tot això em llançaven cada vegada més vers el centre del meu únic desig: seguir Déu en la crida que m'havia dirigit i acollir el seu amor en la forma que Ell m'anés ensenyant. No comprendre, no sintonitzar interiorment amb aquests costums i formes de viure em semblava que era part del misteri de Déu

mateix. Avui sé que en tot allò hi havia una profunda equivocació. Era la sacralització d'una manera de viure. El que sí formava part del misteri de Déu per a mi va ser aprendre a viure aquella situació amb obertura teològica, fe, esperança i amor. Déu no ho volia, ni ho permetia, però em salvava, m'alliberava en tot allò. [...] Tot això va ser possible gràcies al gran amor afectiu i real que em van demostrar totes les germanes des del primer moment i sobretot la que era llavors priora i mestra de novícies.» (*FdP*, 168-169)

La priora era la Mare Carmela (1909-1997), una dona franca, intel·ligent, enèrgica, cordial, pacient, magnànima, a la qual la Cristina, i tota la comunitat de Mataró, no deixen de referir-se amb agraïment i amor filial. Malgrat el rigor d'aquells temps, “sentíem llibertat en tot el nostre ésser”, la Mare Carmela feia possible que s'hi respirés “obertura, visiblement i en veritat”; l'ambient era humà. La relació amb cada una d'elles era estreta. Les germanes recorden els temps difícils d'adaptació de la Cristina, que va arribar a emmalaltir i va haver de passar llargues temporades de repòs absolut.⁴ Una “crisi” que va durar gairebé tres anys i que va superar amb el suport i la confiança plenes de la Mare Carmela.

«En aquesta primera etapa, en la qual la comunitat encara vivia totalment ancorada a les tradicions “perennes” de feia 400 anys, la superfície de la vida ja s'anava arrissant per l'alè de l'Esperit Sant durant el Concili, com s'arriba la superfície

d'un llac amb el ventijol abans que es formi una tempesta de tramuntana. [...] La renovació conciliar va obrir al meu interior el pont entre el que havia viscut abans de ser carmelita i el que s'havia de desplegar més i més a l'Església i també a les nostres comunitats. Vaig començar a adonar-me que la diferència entre la cultura en la qual vaig néixer i créixer i la que regnava en la comunitat podia ser superada, que ambdues cultures es podien trobar i, més encara, es podien enriquir mútuament.» (*FdP*, 169)

L'abisme insalvable és el que es genera entre formes vives i formes mortes, entre formes connectades a la vida, a la realitat, i formes estèrils. Si la vida interior pot arrelar-se en cultura viva, sigui la que sigui, l'enriquiment mutu donarà fruits malgrat les dificultats inherents a tot transplantament.

És possible que el fet de viure un desarrelament per partida doble –el cultural i l'institucional– afavorís la capacitat de discriminació de la germana Cristina, la mirada que sap distingir, en el que és ancestral, els instruments al servei de la vida i la fixació a unes formes innecessàries i contraproductives. Per posar un exemple significatiu, n'hi ha prou de pensar en el tracte atorgat a les Escripures. En l'etapa de “pre-renovació”, les monges (talment en els temps de santa Teresa) no tenien accés directe a la Bíblia (els frares, sí). La Cristina prové de l'Europa de la Reforma, d'una terra de convivència de comunitats protestants i catòliques –sense oblidar una significativa presència jue-

va–; un ambient en el qual la lectura de la Bíblia era a la base de l'espiritualitat. Ella mateixa als catorze anys l'havia llegida de cap a peus. Com podia no dubtar del sense sentit d'unes normes que impedièren la formació de les dones, i que perpetuaven temors i menyspreus?

L'esforç de concreció del “retorn a l'essencial” preconitzat pel Concili naixia de la vida interior de les comunitats, certament, però aquesta es basteix amb el bagatge que aporta cadascú a la vida comunitària. No podria ser el mateix l'ambient que es respira en una comunitat en la qual la majoria dels seus membres són fills i filles d'entorns àmpliament agrícoles, en els quals el pes de la religiositat encara es fa sentir amb força..., i el que es respira allà on la gent prové majoritàriament d'uns entorns urbans fortament laïcitzats i plurals. Hi ha alguna cosa de tot això en el difícil procés postconciliar que es va viure en el Carmel i que va desembocar en l'escissió.

1.2. Maduració i renovació

El 1968, la germana Cristina fa la professió solemne i dos anys després és elegida sotspriora i mestra de novícies. El 1973 serà elegida priora, i renovada en el càrrec tres triennis més (fins al 1986), el màxim possible, amb dispensa inclosa; i torna a ser reelegida el 1989, amb renovacions fins al juliol de 2001. El quadre cronològic que adjuntem al final d'aquest capítol permet fer-se una idea ràpida del curs dels esdeveniments, els de l'orde i els personals. Les disposicions conciliars animen a *l'aggiornamento* dels ordes religiosos, a revisar les

formes de vida convidant a un «retorn a les fonts»; tota la seva vida de carmelita –dirà– «estaria marcada pel “canvi”, per la tensió entre l’essencial i l’accidental».

«No sé si l’encerto quan dic que en les nostres comunitats el moviment va començar gràcies a aquella frase consoladora i animadora del document *Perfectae Caritatis*, “tornar a les fonts”. Em semblava que aquesta invitació tenia tots els avantatges de ser un estímul per a la fidelitat al carisma de cada orde però sostenint-se en un coneixement més profund de l’orde en qüestió. Tot i això, donava peu a interpretacions oposades: simplement retrocedir vers el que vivien i feien els fundadors, o bé sortir a trobar aquests fundadors en el seu temps i aprendre així com havíem de sortir nosaltres a la trobada del nostre moment històric i viure el carisma primigeni en aquest moment.» (FdP, 173)

Clavar-se en les formes de vida del segle XVI o abordar el present des de l’esperit fundacional... Per entendre bé l’abast del conflicte viscut al Carmel i l’esperit de cada un dels posicionaments, recordem quines són les “fonts” del Carmel.

Des de com a mínim el segle IX aC el Mont Carmel, a Palestina (Israel), ha estat lloc sagrat per a diverses tradicions religioses; espai de vida per a buscadors solitaris i petites comunitats. Des del segle IV la muntanya acull també eremites cristians; una tradició renovada al segle XII, al final de la tercera croada, quan alguns devots calabresos, pere-

grins o croats, decideixen quedar-s’hi. Aquella comunitat d’eremites del Carmel, de “carmelites”, va rebre el reconeixement per part de Roma i va adoptar unes regles de vida que van passar per més d’una redacció. La versió de 1247 és la que en el futur serà considerada com la *Regla Primitiva*. El text, firmat per Albert, patriarca de Jerusalem, recull en vint-i-quatre breus punts (tot plegat no ocupa més de dos/tres fulls, per dir-ho fàcil) unes orientacions per als eremites que viuen a la muntanya sota la seva jurisdicció. El primer punt és l’enunciat, i els tres següents la síntesi de l’essència del text:

«2. En molts llocs i de moltes maneres els sants Pares varen establir com pot viure cadascú en obsequi de Jesucrist, sigui quin sigui l’orde al qual pertanyi o la forma de vida religiosa que hagi triat, i servir-lo fidelment amb cor pur i bona consciència. 3. Però com que ens demaneu que us donem una fórmula de vida adequada al vostre projecte comú i a la qual haureu de ser fidels en el futur. 4. Ordenem, en primer lloc, que tingueu per Prior a un d’entre vosaltres...»

Elecció del prior, viure en el lloc que convingui, sense propietats personals, menjar en comú, frugalitat, castedat, treballar, cultivar el silenci, pregària, servir..., unes orientacions bàsiques per facilitar l’actitud essencial: “viure en obsequi de Jesucrist”. Uns anys després l’orde carmelita s’expandeix per Europa i tot i que, en part, conserven l’estil eremític i el valor del silenci característics de la muntanya sagrada, incorporen l’apostolat actiu propi dels ordes men-

dicants que floreixen amb força en una Europa ferida per les desigualtats i la misèria.

Hi havia dones eremites al mont Carmel? Se sap de la presència de contemplatives als deserts de Síria, Egipte, Palestina, Turquia..., des del segle III. Són les *Ammes*, les *mares* del desert. Però no n'hi ha constància al Carmel. La Regla Primitiva és una regla escrita per homes i per a homes. Tanmateix, hi ha notícia d'unes "beates carmelites" a Itàlia, a finals del segle XIII, quan el moviment arrela a Europa; i que el 1452 es produeix l'aprovació oficial d'una regla per a monges carmelites, i s'estableix per a elles la clausura, com era obligat per a qualsevol comunitat femenina. A Espanya els primers monestirs serien el d'Écija (1450) i l'Encarnació d'Àvila (1515), on entraria Teresa de Jesús el 1535: uns murs sovint imposats a filles de famílies benestants, que procuraven sobreviure al confinament el millor possible.

1.3. Tornar a les fonts

Teresa de Jesús funda el primer monestir "reformat" el 1562, el de San José, a Àvila, no tant com a resposta a l'ambient de relaxació de l'Encarnació –dirà la Cristina– que com a renovació del carisma contemplatiu del Carmel. El 1567 veuran la llum les primeres Constitucions:

«La Santa és conscient que la norma que ha de regir la nova família fundada per ella és la Regla Primitiva de l'orde del Carmel, que és una mena de pomell de textos bíblics que

centren tota la vida del Carmel en un punt: "viure en obsequi de Jesucrist". Com ho entenia ella per a les seves filles, és el que exposa en el *Camí de Perfecció*. I resumint aquesta doctrina en forma de Constitucions per donar fermesa jurídica al seu carisma, redacta unes poques normes que serveixin de columna vertebral jurídica.

Són d'un estil molt senzill, curt, molt més espirituals que les nombroses prescripcions de les antigues Constitucions que es guardaven a l'Encarnació sense guardar-les. Quan es duia a terme la redacció definitiva de les lleis, la Santa insisteix amb vehemència, en el seu epistolari amb el P. Gracián i d'altres, que aquestes havien de ser essencials, gens carregoses, que n'hi havia prou amb guardar la regla. I ella confessa que "*no pudo acabar con ello*", ja que els frares carmelites no estaven en condicions d'entendre el geni d'aquesta dona que coneixia prou bé com n'era de nefast sentir-se esclafat per un cúmul de pesades lleis que no deixen respirar les ànimes. I ella, en ser dona, no podia intervenir directament en la redacció i havia de deixar aquesta tasca en mans del Capítol dels frares. Ella duia a terme una mena d'enquesta entre les germanes i després ho comunicava al P. Gracián perquè aquest portés tot allò al Capítol.» (*FdP*, 91-92)⁵

No només no hi podia intervenir directament sinó que el 1581, un any abans de morir, va haver de veure com es modificaven les Constitucions per re-

forçar-ne els aspectes normatius i jeràrquics.

«Teresa acull a la Regla l'estil eremític de la vida contemplativa: "l'estil que pretenem portar no és no solament el de ser monges, sinó el de ser ermitanes" (C 13,6). Llavors ella li posa el seu segell peculiar, justament obligada per la llei de clausura, per la tutela a la qual està subjecta una dona en l'Església del seu temps. El lloc solitari del Mont Carmel on els ermitans erigeixen les seves cel·les al voltant de l'oratori comú es converteix en un monestir on cada monja té la seva cel·la en el mateix edifici i totes juntes queden envoltades pel mur de la clausura.» (FdP, 209-210)⁶

1.4. «Retorn a les fonts»... A quines?

A la Regla Primitiva? A les Constitucions de 1567? A les de 1581? A unes Constitucions marcades per la condició de la dona a l'Església i a la societat del segle XVI, o a sortir a l'encontre del carisma primigeni des del propi temps històric? En aquell període postconciliar es treballa per unes *Declaracions* inspirades en la Regla i en les Constitucions de santa Teresa, les de 1567, per repensar-les amb el reconeixement de les monges com a dones amb plenes capacitats, que no necessiten viure supeditades a la tutela masculina; amb dret a la formació, a la paraula, a prendre decisions; pensant en la clausura al servei de la vida interior i no com a resultat de por i desconfiances. Comencen a desaparèixer

les reixes amb punxes, les litúrgies s'obren a una participació més gran, s'afavoreix la pregària personal, s'alleugereixen i simplifiquen els hàbits, s'obren les possibilitats de formació... Però no tots els monestirs pensen igual. Un grup de Carmels, majoritàriament espanyols, són del parer que unes Constitucions inspirades per l'Esperit Sant no necessiten actualització de cap mena; que són atemporals i que les modernitzacions responen a un desig de minvar l'exigència de la vida carmelita. Destaquen en aquest moviment "tradicionalista" els noms de la Madre Maravillas (1891-1974), fundadora de nombrosos monestirs, i el del Carmel de La Aldehuela (Getafe), on va morir. La Madre Maravillas va ser canonitzada el 2003.

El Preposít general de l'orde, F. Monahan, escolta –província per província– les delegades de totes les carmelites descalces del món, i en recull els suggeriments de cara a l'elaboració d'unes noves constitucions. L'any 1975 es reuneix amb la delegació catalana. El resultat de les consultes són les *Declaracions a les Constitucions "primitives" de santa Teresa per les Carmelites Descalces* que s'aproven l'any 1977 *ad experimentum* per cinc anys. Cinc anys després, el 1982, des de Roma s'envia un qüestionari per valorar l'assaig dut a terme. Després de dos anys i mig de silenci, el novembre de 1984, tots els Carmels reben una carta signada pel cardenal Casaroli, secretari d'Estat del Vaticà, que anuncia la redacció d'unes noves Constitucions sota la presidència de la Sagrada Congregació, i posa així punt final al procés de reflexió endegat.⁷ El cop va ser dur. Segueixen anys de

“tensions fecundes”, de confrontació i de debat, però també d'intrigues i d'ene-mistats. Finalment, «després d'anys de sofriment, treballs i esforços per caminar juntes en la diversitat, es va con-solidar la divisió de l'orde amb la pro-mulgació de les *Constitucions pels monestirs de Carmelites Descalces*, el 8 de desembre de 1990, pel Papa Joan Pau II. Varen ser acceptades per només 123 comunitats de monges carmelites de diversos països. I el 17 de setembre de 1991, la Seu Apostòlica va aprovar les *Constitucions segons les disposicions del Concili Vaticà II*. Les 763 comuni-tats restants s'acolliren a aquest nou text.»⁸

1.5. Tenint cura de la comunitat

En tot aquell procés la Comunitat de Mataró, i la Cristina en especial, no van poder-se estalviar ser el blanc de dures crítiques. Les reflexions del claretià S. M. Alonso donen idea de per on anaven els trets:

«Conec algunes crítiques que se li han fet a la Cristina i al seu estimat Monestir de Mataró. I he de confes-sar que sempre em van semblar i em segueixen semblant tristes, perquè les considero sense fonament. Su-posar en la Cristina algun desig de protagonisme o una intenció de “re-formar” el Carmel, canviant o modi-ficant la seva veritable identitat ca-rismàtica en l'Església, o alguns dels elements essencials que la integren, i no, més aviat, voler decididament tornar a l'essencial i, des d'aquest “nucli” irrenunciable, interpretar i

viure tota la resta, “amb prudència i coratge a la vegada, amb fidelitat i creativitat”, és no solament un gra-víssim judici temerari, sinó una gra-víssima falsedat. [...] En tot cas, la Cristina no hauria jutjat mai ningú amb tanta duresa ni ni l'hauria “des-qualificat” amb tan poca compren-sió i caritat. I, menys encara, en nom de la fidelitat. [...] En ella no hi va haver mai cap gest o paraula de re-bel·lia. Però tampoc no va viure en la cega submissió. Va saber ser fidel i obediënt sense traïr la seva pròpia consciència i la total fidelitat a Déu, com a “filla de l'Església”. [...] Quan s'estava vivint encara aquesta mateixa dolorosa situació em deia des de Mataró: “De moment hem fet el que hem pogut amb els nostres mit-jans. La resta ho deixem en mans de Déu. I ‘confiem i esperem contra tota esperança’. Sento que, enmig de tot, creix en mi el desig de la pau i el silenci interiors. Déu és el més im-portant; tota la resta, lleis, intrigues, lluites, etc., queden tant a la perifè-ria...”»⁹

Les seves germanes subratllen aquest poc desig de protagonisme, la responsa-bilitat i l'esperit de servei amb els quals la Cristina va desenvolupar la tasca per a la qual havia estat elegida. Les línies següents ens permeten veure com es vivia tot això des de la comunitat:

«Estimava molt la comunitat, no va fer res sense ella. Actuava sempre comptant amb ella i totes juntes prosseguíem el camí de renovació assenyalat pel Concili Vaticà II. Apreníem a escoltar-nos, ampliant la

nostra mirada vers tota l'Església, vers a tota la humanitat, no només mirant el nostre petit recinte. En un afany de recerca dels camins per apropar-nos a l'ideal que ens traça santa Teresa ens vam proposar ser una comunitat viva, evangèlica, convocada per l'amor de Jesús, al servei de la seva Església i dels germans, en la contemplació i la senzillesa. Durant aquests anys ens vàrem dedicar plenament a l'estudi, a la reflexió i a l'aprofundiment del carisma teresià per a una adequada renovació de la vida carmelitana a la llum del Concili.

L'objectiu principal de la mare Cristina en la seva tasca de mare i guia de les germanes, seguint el ritme iniciat per la mare Carmela, va ser oferir a la comunitat una sòlida formació permanent per tal de fer créixer cada germana en llibertat, responsable de la seva pròpia vocació.»¹⁰

La formació va ser una de les seves preocupacions permanents. Fins aleshores el saber travessava amb comptagotes els murs de les clausures, "racionat" segons el parer dels responsables masculins. Emparada per l'exemple de Teresa d'Àvila i Edith Stein, la Cristina ho té clar: l'opció contemplativa no pot ser sinònim d'obscurantisme i ignorància. L'estudi ha de poder alimentar la vida interior de les monges, elles han de poder tenir les mateixes oportunitats de formació que els frares. Cal superar des de les arrels un model que supedita les dones als homes. Ni discriminació, ni dependència: reciprocitat, coresponsabilitat...

«La presa de consciència de la nostra dignitat de dona va creixent molt en moltes de nosaltres. Sovint es veu alimentada per la presència de dones joves en les nostres comunitats que tenen d'això una experiència més viva i directa de la que, possiblement, puguem tenir les més grans. [...] El flux i reflux d'experiències i d'ensenyaments entre germans i germanes del mateix orde, ha de ser veritablement recíproc. [...] La lectura de la bella carta de Joan Pau II [...] em fa llegir aquest nou "començar" que ens inculca la Santa Mare, "*ahora comenzamos y procuren ir comenzando siempre de bien en mejor*", des d'una nova llibertat evangèlica, des d'una nova fraternitat o "sororitat" dintre de l'orde, des d'una creativitat amable i delicada, però no per això menys determinada i intel·ligent, perseverant i pacient.»¹¹

Sense pretensions de reformadora, de ben segur, però és evident que la comunitat de Mataró, amb la Cristina al capdavant, van ser un referent vivificador del moviment de renovació.

La reflexió a l'interior de les comunitats va de la mà del desig i la necessitat d'establir canals permanents de comunicació amb els altres monestirs. A poc a poc es va consolidant un procés federatiu. Al 1987 la mare Cristina és convidada a assistir a l'assemblea de la federació alemanya; en una trobada en la qual participen la presidenta de la federació alemanya, la de la holandesa i la Cristina en nom del monestir de Mataró, es constitueix l'*Euro-Team* (1989). Més endavant s'hi sumaran les presidentes

de les federacions de Gran Bretanya i França. La dinàmica federativa a Catalunya estava engegada des del 1979 però no reben l'aprovació fins al 1993, moment en el qual quedarà constituïda la *Federació de Santa Maria de Montserrat de les Carmelites Descalces de Catalunya i Balears que segueixen les Constitucions de 1991*. La mare Cristina n'és elegida presidenta.

Són anys intensos d'intercanvi, de bastir una dinàmica nova. El 1999 viatja a Xile convidada per l'assemblea federal xilena; el 2005 als Estats Units. Participa en congressos, atén demandes de conferències, cursos, jornades de reflexió..., que provenen tant del món acadèmic com d'altres ordes i institucions religioses. I amb el pas dels anys –amb els ulls oberts a la imparable transformació de les realitats humanes–, una convicció es fa més i més palesa: cal recommençar, ja no n'hi ha prou amb reescriure unes Constitucions, cal recollir la llavor de la contemplació i plantar-la de nou, a la intempèrie del segle XXI, deixant enrere les antigues estructures.

1.6. «Procurin recommençar sempre cap a millor»

A l'octubre del 2000, a la Trobada de presidents federals amb el pare general Camilo Maccise, la mare Cristina s'expressa d'aquesta manera¹²:

«Moltes energies d'aquests anys les hem dedicat a la tasca de respondre la crida que l'Església féu a través del Concili per renovar el nostre orde, les nostres comunitats. Tots sabem que han sigut anys de tensions

fecundes [...] però també de doloroses divisions. [...] Fa temps que sento dins meu que aquest temps de controvèrsia, de lluita, ha acabat i em sento convidada a una nova etapa, a concentrar tots els meus esforços i el meu interès a encarnar avui, aquí, en el marc real que Déu em dona per realitzar la meua vocació, el carisma de santa Teresa i sant Joan. Estic convençuda que en una època concreta, la que va des de la fundació de San José d'Àvila l'any 1562 fins avui, està concloent per a molts carmels a Europa, i potser a tot el món occidental en general. [...]

Des de les primeres vegades que escoltava la lectura de la Regla al refectori em va cridar poderosament l'atenció la frase “viure en obsequi de Jesucrist”. Segueixo pensant que aquí està condensat tot el contingut de la Regla i encara tot el contingut de la nostra vocació com a cristians i carmelites. Avui aquesta frase em convida a contemplar tot el panorama interior de la meua vida com a carmelita, la meua vida “en obsequi de Jesucrist”, la vida des d'Ell i amb Ell i per a Ell i per a tots. Em pregunto si donem massa fàcilment per suposat aquest viure en obsequi de Jesucrist. El primer, l'essencial, l'únic necessari és això. Per a mi, això és la vida mística. És un entrar més i més en el misteri de l'Amor de Déu en Crist, el misteri de la meua pròpia vocació, la meua vida real, la que ha transcorregut durant 36 anys al Carmel. [...] Ens hem acostumat al fet que el que va ser una norma de vida per als homes del segle XIII a

Palestina i el que va ser una legislació constitucional per a les dones del segle XVI a Espanya poden ser també normes de vida per als homes i les dones dels segles XX i XXI. No sé si en les nostres comunitats hem experimentat una autèntica admiració davant la “creació” de Teresa a partir del text primitiu. Hi ha coincidència en l’essencial de tota vida contemplativa, però res més.

[...] Aquest ideal eremític que la Santa va viure traduït a la manera que podia en el seu temps ha de ser el nostre ideal avui, traduint-lo a la nostra realitat. Els elements culturals del temps de la Santa no són només les reixes, els hàbits, els horaris, els treballs i les cerimònies. Ho són igualment la visió que regnava en aquella societat i aquella Església sobre la realitat de ser dona. [...] Obrir els ulls a horitzons nous i reconèixer avui la vigència del carisma, que hi ha a la Regla i actualitzat en el seu temps per la Santa i que ara ens toca a nosaltres transmetre viu a futures generacions de l’Església.»

La Cristina posa de relleu l’esforç fet durant trenta anys de procés de renovació; però sent que ha arribat el moment d’aprofundir en l’ideal eremític:

«Em sembla que si estem atentes a la realitat que ens envolta, des de l’experiència interior viva, mística, llavors és quan anem caminant i passant d’una forma a una altra de viure, d’unes estructures a unes altres, no per amor al canvi sinó per una necessitat interior, perquè l’Esperit mateix ens hi condueix i ens hi porta. [...]

Crec que el moment present exigeix a les nostres comunitats un doble moviment: primer, “sortir” d’una instal·lació en estructures d’aïllament (clausura física mal interpretada i clausura en sistemes de pensament) per aprendre a viure a la intempèrie de la pluralitat i el desarrelament de seguretats penúltimes, i en segon lloc, “entrar” dins de nosaltres mateixes, en el més profund centre del nostre “castell interior”. No crec en canvis estructurals externs que s’accontentin a modificar els hàbits i els “hàbits”, a construir edificis moderns i funcionals, a adquirir algunes idees noves i formes “modernes” de viure en comunitat. Això no pot renovar les persones, no pot respondre al que l’Esperit ens demana. Però sí crec en la força de la vida interior, en la font inestroncable de vida nova que brolla en cada persona que és l’Esperit de Jesús (cf. Jn 4,37-39). Podem ser fonts d’aigua viva per a qui vulgui descobrir la seva pròpia set.

La Regla com a document de l’Orient Mitjà, lloc on conflueix el naixement de diferents religions, és per avui i conté per avui, potser d’una forma implícita, una crida a l’ecumenisme, al diàleg interreligiós. [...] L’hospitalitat espiritual i física, l’acollida sense pretextos, l’amistat oferta en llibertat i respecte, la comprensió cordial de les inquietuds de molts, el testimoni sobri i serè de la nostra alegria, la permanència callada al nostre lloc, són dons que podem oferir i compartir. Però, sobretot, hauríem d’aportar el nostre ésser

amb tot el que això significa i que no sé explicar gaire bé, ho intueixo i ho percebo des de la Paraula que m'habita, en la qual sóc i estic.

[...] Per aquí van els meus pensaments quan considero quin és el possible paper de les nostres comunitats en el futur. No em preocupa només la manca de vocacions, l'envelliment físic de les comunitats; la crisi és més fonda. És qüestió de redescobrir les arrels i enfonsar-les en la terra que Déu ens dóna, ara i aquí. *“ahora comenzamos y procuren ir comenzando siempre de bien en mejor”* (Fundaciones: 29,32). Crec que ens urgeix, en el moment present, entrar en la dinàmica de la fundadora que no dóna mai la seva obra per acabada perquè la vida que li bull per dins és l'amor i l'amor no s'acaba mai.» (FdP, 209-224)

Tot seguit veurem que quan pronuncia aquestes paraules ella és a punt de fer un pas important, encarnant la seva vocació en una nova forma de vida. Però abans de reprendre el fil biogràfic, sentim-la cinc anys després, a la seva intervenció davant de l'Assemblea de la Federació d'Aragó i València (febrer 2005),¹³ aprofundint sobre aquesta intuïció:

«L'etapa de renovació conciliar que a moltes de nosaltres ens va arribar en els nostres anys de joventut a l'orde es pot considerar com acabada amb la declaració de les noves Constitucions de 1991. I tot final, tota meta, és sempre un nou punt de partida. [...] Em sembla important que nosaltres, avui, sapiguem reco-

nèixer l'accent de risc que és inherent a la vocació cristiana i teresiana i, al mateix temps, ens sentim fermament arrelades en el nostre ésser de monges, habitants del silenci i la solitud. La intempèrie actual és la nostra “clausura”, el risc i la pobresa de forces són els murs que ens protegeixen contra la mediocritat, l'opacitat i la vanitat. [...] No hem de preguntar tant fins a on hem d'adaptar-nos, forçades per la situació, per respondre al moment històric que ens toca viure, sinó fins a on podem anar en la nostra recerca per trobar el nostre lloc en el món, per poder viure el regal de la nostra vocació avui, que sigui una vivència que ens construeixi com a persones i que estigui al servei dels altres. [...]

Estic convençuda que hem de sortir de les nostres estructures de vida comunitària. Tot els pes de la clausura material com l'hem anat vivint substancialment fins avui i la seguim vivint en molts aspectes ja no té el monopoli de ser l'única forma de vida comunitària que salvaguardi i alimenti la pregària interior, l'amistat amb Déu i entres nosaltres. Segueixo afirmant que hem d'obrir-nos a una diversitat en la comunió. En una federació han de poder cabre diferents formes de comunitat. La federació mateixa ha de ser més i més una autèntica comunitat de comunitats.»

I posa una sèrie d'exemples: petites comunitats de tres o quatre germanes al bell mig de les ciutats, com espais de pregària compartida amb la gent; cases de caràcter eremític, cases en comunió

amb altres ordes contemplatives, la possibilitat d'unir-se a la vida contemplativa per períodes de temps limitat... Quan la Cristina pronunciava aquestes paraules sabia de què parlava: feia quatre anys que "practicava" el viure el carisma terecià trencant amb el model de la clausura.

1.7. A la intempèrie

«Passar d'una forma de viure a una altra, no per amor al canvi, sinó per necessitat interior», deia a l'assemblea, a finals d'octubre del 2000. Dos mesos després, el 13 de desembre, convocava a les germanes a Capítol conventual per exposar-los que des de feia uns mesos sentia la crida d'una vida més eremítica, de més solitud. Els parla del regal d'una "nova vocació":

«Jo no em sento amb vocació de fundadora, ho dic un cop més. Però, sí, em sento amb el regal que Déu m'ha fet de viure el carisma de santa Teresa amb unes formes diferents de les que he viscut fins ara, si la comunitat ho veu bé. [...] I la meva relació amb la comunitat? Un cop més us vull dir que la meva disposició és de total obediència, de servei, de lliurament, en la mesura que la comunitat ho consideri útil, tenint en compte aquest nou estil de vida que portaria.»¹⁴

«No ho entenc com per un temps limitat, però tampoc sé si serà per sempre... Si les germanes hi estan d'acord, proposa avaluar l'experiència passat un any. «La notícia va caure com una bomba», escriuen les germanes. Després d'un intens procés de reflexió i valora-

ció, el 25 de març del 2001 la comunitat hi dona el seu consentiment. Es concreta la marxa per a finals d'octubre, al juliol acabava el trienni com a priora. La Cristina viurà en el "paller" rehabilitat del Mas Tortadés, a les Guillerries. El 12 d'abril era Dijous Sant. Seguint el costum, la priora renta els peus a les germanes, serveix la taula i diu unes paraules. Aquell any el to, l'ambient, era com de comiat:

«Avui aquest moment em sembla que està impregnat d'una càrrega peculiar per a mi, és com si s'anticipés el moment de deixar ja el servei de priora que he intentat dur a terme durant molts anys amb fidelitat al manament que Jesús ens dona avui: "Si jo, el Mestre, el Senyor, us he rentat els peus, també vosaltres us heu de rentar els peus les unes a les altres." [...] He sabut fer feliç a cadascuna amb la meva presència d'amiga, de germana, de mare que estima servir? Senyor, tu ho saps... Ara em sento preparada per la teva gràcia per tornar a la filera de la comunitat. Començar així una nova etapa de la meva vida, l'última, la del retorn a Déu. Vull servir-vos en cada germana...»

En aquell moment en una revisió mèdica se li detecta un melanoma que, degudament tractat, no serà obstacle per seguir endavant amb el projecte. Quedarà només modificat el pla de visites, ja que haurà de passar per Mataró cada quinze dies per una revisió. El 30 d'octubre comença, doncs, aquesta nova etapa de vida i pregària en solitud, acompanyada de la immersió en la natura: «la pluja, la neu, el fred, el sol, el cant dels

ocells, aquest ambient li entrava per tots els porus», el tracte simple i solidari de la gent dels voltants... Prepara algun curs, xerrades, articles, fa traduccions... Dos anys i mig després es trasllada no gaire lluny, prop d'Espinelves, a una casa una mica més gran, que va poder ser casa d'acollida per períodes de recés de les germanes de la comunitat i de la federació. Intensifica la seva activitat participant en congressos, acompanyant exercicis espirituals o impartint cursos. Però el 18 de març del 2006 es nota un bony al coll; se'n va a Mataró: càncer limfàtic. El procés serà molt ràpid, la Cristina perd forces dia a dia, no respon al tractament. Arriba Setmana Santa. Els seus germans vénen des de Suïssa. Dimarts de Pasqua, la Cristina s'està apagant: «Voldria dir-vos una paraula a cada una... No puc, no tinc forces... Només tinc una paraula a dir-vos: "Déu és amor"»... Mor aquell vespre, el 18 d'abril.

1.8. Un ric magisteri

Fins aquí, podríem dir, l'esbós d'una vida i d'un període de renovació d'un orde, el seu estimat Carmel. Una vida amb un ric itinerari interior del que se'n desprèn tot un mestratge del que n'oferirem algunes pinzellades a les pàgines següents. Un itinerari que ella, a l'assemblea del 2005 a la qual ja hem fet referència, sintetitza amb l'ajut d'una imatge:

«M'he sentit moltes vegades com qui està lligada, molt segura a una corda elàstica i es llença des d'un precipici, sabent del cert que torna-

rà fins al seu punt d'origen, un punt fermament ancorat, i per això mateix pot avançar sense por vers profunditats desconegudes o llunyanies inexplorades. Durant els anys de plena efervescència del nostre orde, quan tot semblava que pogués tenir un futur immediat gloriós i ple de llum mística, quan em semblava que de totes les parts confluïen signes de l'"imminent arribada del Regne de Déu" per a les carmelites, aquesta sensació de poder-me llençar sense por creava en mi un sentiment d'immensa gratitud i també de generositat, de deixar-me "utilitzar" per Déu de la manera que ell volgués. [...] Quan tota aquesta visió s'anava transformant en un paisatge de boira espessa, de camins barrats, de turbulències en la navegació, la mateixa imatge em servia per no deixar-me vèncer pel desànim, la por o la desconfiança vers mi mateixa i el que havia fet.

Des d'allà és fàcil per a mi llegir la posterior inclinació vers una vida eremítica, la solitud en la qual ara em situo com si la corda elàstica s'hagués contret en el punt d'ancoratge i allà estic. Hi ha moments de la meua vida actual en els quals visc la gran alegria de sentir-me unida a totes les germanes de la meua comunitat, federació i més enllà, com l'arrel està unida a les branques, les fulles i les flors i sense elles no tindria sentit ser arrel. Altres vegades se m'obre l'horitzó més enllà de la circumstància de ser carmelita, de pertànyer a un orde i em sembla que toco la nua realitat de l'existència

humana, una qualsevol, que viu davant Déu i des de Déu i pendent d'Ell, sense més ornaments, ni consagracions ni regles, simplement incorporada a Crist, vivint el misteri sense mesura de l'encarnació en un silenci existencial teixit d'insignificança i d'agraïment, de pobresa i de serena alegria. La pregària, el silenci, la feina d'escriure, el treball manual i l'atenció a les germanes que comparteixen alguns dies amb mi, les caminades pel bosc en un ambient sobri, bell en la seva modèstia, em van transformant per dins. Vaig caminant, encara que ja tingui 65 anys fets, vers el meu veritable ésser, la meua veritat que aflora amb llibertat. [...] El procés d'autoconeixement no ha conclòs. Comprenc ara millor que abans el que diu la Santa: que el propi coneixement no pot faltar mai. [...]

La imatge de Déu s'ha anat transformant i continua transformant-se. [...] La lenta transformació d'aquella imatge en el Déu-*Abba*-Mare de Jesús suposa per a mi un morir i re-néixer que inclou dolor i goig, esperança i desànim, perplexitat i llibertat. És una purificació de tota la vida anterior, de les profunditats del meu ésser que no havia experimentat abans. La purificació de la imatge de Déu, de mi mateixa i de les relacions, se m'havia fet més necessària, més actual que mai. La lectura dels Sants Pares se'm fa una vegada més nova, i al mateix temps comprenc millor que també ells només són els mestres, que el que em toca fer a mi no ho fan ells per mi, ni tan sols si

em sabés els seus textos de memòria. L'actitud d'aprendre és essencial. És una forma d'humilitat que ara comprenc millor que anys enrere.»¹⁵

S'aprèn dels mestres, però el camí de nuesa ningú no el pot fer per altri; camí de novetat en novetat, endinsant-se sempre més i més en el desconegut... Primer va ser posar-se al servei de la renovació de l'orde; després, la recerca de l'essencial més enllà de models i de formes, perquè només en "l'essencial" hi pot haver un oferiment d'experiència viva i vivificadora per als homes i dones del segle XXI. Passi el que passi amb els ordes, amb les institucions. La seva mirada i el seu cor ja són en un altre lloc, entre la gent, a la intempèrie, més enllà dels murs, més enllà dels resguards. Mirant de desfer qualsevol obstacle que pugui enfosquir la "transparència"; esdevenir ofrena: fer-se transparent, fer present el Misteri.

Valguin el record i les belles paraules d'algú que passava temporades a Espinelves –Roser Bofill–, per poder-nos imaginar una mica la Cristina d'aquesta "última etapa", per calibrar la fondària i el sabor de veritat del seu caminar:

«Quan arribàvem a missa els diumenges, la trobàvem a l'església pregant. Era una companyia silenciosa que ens donava la benvinguda. Acostumava a llegir l'epístola. Alta, amb uns texans clars i un jersei gruixut, amb la seva toca marró, llegia amb veu suau i pausada. La seva presència inundava de llum l'església. Tan serena, tan digna, tan senzilla. En acabar la missa, com a comiat, sempre ens somrèiem com si fóssim

amigues de tota la vida. [...] Recordo que la Cristina parlava en les seves xerrades i escrivia sobre la “transparentència”. Així era el seu somriure: transparent. La seva vida: transparent. No calia parlar, només respondre a aquell somriure amb un altre somriure confiat i agrair-li aquella mirada. [...] Escrivint avui aquestes línies, he llegit un petit poema seu:

La meva vocació consisteix
en transparentar
en la major vulgaritat
d'una existència humana
el gloriós misteri
de la vocació
a què Déu ens ha cridat
En CRIST = Cristina (1982)

[...] Quan em van demanar aquest escrit, vaig confessar que jo només coneixia el seu somriure. El seu somriure, tan eloqüent, que és una mostra de com estimar sense fer res que, aparentment, transcendeixi de la vida normal. Però és un somriure que transparenta la profunditat del seu amor a Déu i a tothom. Era una mística amb els ulls oberts. Somreia als arbres, a les flors, als camins, a les muntanyes, als núvols, als pobres, als rics, als malalts, als que no saben per on van. A aquesta multitud d'éssers que som tots nosaltres, que busquem només això, un somriure que ens porti amb alegria al cor de Déu.»¹⁶

2. MESTRATGE ESPIRITUAL: UNA PETITA SELECCIÓ

En una xerrada sobre santa Teresa, o sobre sant Joan, en un curs, en una conferència, el missatge de la germana-mare Cristina és insistent: «La vida espiritual no és un mantell que et poses pel damunt, o una melodia que acompanya la vida, sinó que brolla i s'alimenta en la vida mateixa i necessita uns fonaments humans.»¹⁷

Ser plenament el que veritablement som. Transparència i realització humana plena: els dos pilars de l'espiritualitat per la Cristina, dos conceptes que esdevenen un de sol. Perquè el Misteri, o l'Absolut, o la Plenitud, el Déu Pare-Mare, l'Amor, el Si matern..., tot ho és, és en tot, la realitat és Una: Presència infinita. Percebre-ho i transparentar-ho, aquesta és la tasca. Tasca d'amor, amor a Aquell que es fa present, amor als altres. L'espiritualitat: obrir els ulls, no posar impediments a la manifestació, fer-se transparent.

El camí de transparència és camí de progressiva nuesa, retirant els vels, els obstacles que interposa el jo (amb les seves pors, desigs, anhels...); però no és

mutilació, no és negar la pròpia realitat. Al contrari. Ser plenament la dona, l'home, la persona jove o gran, que som. La Presència no es deixa veure en fantasmes; és en l'especificitat de cada existència on el Misteri inefable mostra els trets del seu rostre infinit i inexhaurible. També en la feminitat:

«El rostre femení de Déu és la gràcia. [...] La gràcia és transparència. Sobrepassa, depassa, supera allò que es pot percebre amb els sentits, obre a horitzons infinits. La gràcia és obertura: lliure i espontània, joiosa, atorgada amb alegria. La dona viu en ella aquest saber-se oberta, aquesta manera d'existir que s'assembla a un

fluir, a un moviment misteriós que la fa percebre's com una font que té el seu origen en el misteri i que s'es-campa voltant-se cap el misteri.»¹⁸

En la insistència de la Cristina en el reconeixement i potenciació de la feminitat hi ha més que una reivindicació justa i saludable d'uns drets, d'una majoria d'edat. Són molts segles de mes-tratge espiritual en paraula d'home; fins i tot les excepcions (el geni d'una Teresa de Jesús) van ser filtrades pels criteris masculins del moment. I la realització plena –l'espiritualitat– fructifica en les condicions de la pròpia natura. La qual cosa implica conèixer-les i aprendre a posar-hi paraules, ja que només allò que sabem anomenar i explicar pren forma, adquireix existència. Cal espolsar-se la mandra, els dubtes i les pors i fer un pas endavant: esforçar-se a generar discurs, a comunicar des de la peculiaritat fem-nina; comunicar per compartir experièn-cia viva –presència activa de l'Amor, del Misteri– que no vol reservar-se per a si mateixa.

Qui té una llàntia encesa sap que ha de posar-la damunt la taula, molt espe-cialment al servei dels buscadors; dels buscadors de la veritat, creients o no creients, ja que en el seu itinerari vital la Cristina va poder constatar que l'ex-periència espiritual traspasa les fronte-res de les formes considerades pròpia-ment religioses. Veurem com en una primera etapa, la percepció del “misteri infinit” és concebuda com d'un ordre diferent al de l'experiència “religiosa” (és a dir, “cristiana”): la viu com “espi-ritualitat natural” al marge o anterior a la fe cristiana. Però a mesura que es va

«anar endinsant en el misteri de l'en-carnació», «hi ha una trobada entre aquesta fe i l'experiència “espiritual”»,¹⁹ natural. Vida interior que desborda les concretes formes simbòliques religioses que l'han vehiculada, al mateix temps que vivifica unes formes concretes d'apuntar a l'experiència transcendent que cap paraula no pot fixar.

De tot això parla i escriu la Cristina. És el que viu. I ho transmet amb llen-guatges i matisos diferents segons que l'interlocutor siguin les seves germanes, altres comunitats religioses o els alum-nes d'una facultat; o que s'expressi en un poema. Però mai abaixa el llistó. Com dèiem a la introducció, la petita se-lecció que en podem oferir aquí no pot ni vol ser més que un tast, un convidat a una lectura més extensa.

* * *

El meu cor de dona:
ciutat on habita
el destí de tota dona
misteri d'amor,
oberta, sense muralles,
és de Déu tota ella.

(Fragment d'*Offrande*, 1991)²⁰

*

Venim del Misteri, vers ell ens dirigim i som nosaltres mateixos misteri. Podem dir-ho amb el nostre llenguatge: Qui és Déu? El que l'home troba quan surt de si mateix. I qui és l'home? El que Déu esdevé quan surt de si mateix.²¹

Misteri té a veure amb fosc, amb el transcendir de la raó. És una realitat que no encaixa amb el que normalment per-

cebem com a realitat, però que està present en la vida per poc que la visquem conscientment. La vida mateixa és el misteri. [...] Deixar que se'ns afini l'esperit, l'instrument de relació amb Déu-Amor, "aprimant-lo" per tal de percebre Déu en tot. Si "afinem" la nostra capacitat de percepció del misteri, aconseguim trobar Déu en tot i transcendim l'aparent contradicció entre Déu i la creació.²²

*

Què és l'experiència de Déu? Es pot experimentar Déu? En alemany la paraula *Erfahrung*, *erfahren*, expressa un moviment sobre rodes, penetrar en un país, en un territori, sobre rodes. És com si fes patent d'alguna manera que l'experiència no és posseir allò que s'experimenta, sinó que la realitat s'obre a nosaltres, se'ns dona perquè ens hi endinsem, no per apropiari-nos-en, sinó per conèixer-la. El paisatge que travessem en cotxe no es mou, no ens l'enduem, però podem lliurar-nos-hi, quedar-nos amb la seva bellesa i el seu dolor, amb el missatge que ens ofereix. Podem escoltar la seva melodia, la seva paraula històrica i actual, podem penetrar en el cor de la seva gent, quedant-nos amb ells. Tot això pot arribar a transformar-nos per dins, pot influir en el curs de la nostra vida i obrir-nos a horitzons insospitats, però el paisatge segueix allí, íntegre, inescotable en els seus misteris i missatges per a qui els vulgui "experimentar" (*erfahren*). Déu és aquest paisatge en el qual ens endinsem al llarg de la vida, el travessem com es travessa un camp, una regió, un país. Déu no ens entrega el seu misteri, però ens deixa que tran-

sitem per ell, ens embolcalla en el seu misteri i, en alguns instants eterns, ens fa percebre la seva melodia feta de paraula i de vent, en la nuesa. Tota la nostra vida és com un viatge a través del camp de Déu.²³

*

Voldria saber descriure ara què entenc jo per *interioritat*, partint d'allò que puc experimentar com a dona cristiana i com a carmelita. Si hagués de dir-ho amb una definició o amb una expressió curta, lapidària, diria que la interioritat és la viva consciència que tot està dins de l'Absolut, de Déu, de l'Amor, de la Vida. La interioritat no és el lloc on jo em retiro per decisió pròpia, sinó adonar-me que jo estic dintre d'Algú. [...] La interioritat és consubstancial a l'existència. No és quelcom estàtic, sinó dinàmic, la constant força centrípeta cap a l'Absolut. La consciència d'estar "dintre" de Déu, que tot està dintre de Déu; descobrir aquesta consciència i gaudir-la és, per a mi, ser una persona interioritzada. Em sembla que tothom té la possibilitat de descobrir la seva interioritat, de desxifrar-la i, coneixent-la, estimar-la i viure des d'ella.

[...] Viure o recobrar la interioritat no és altra cosa que viure, cada vegada més conscientment, aquesta veritat. Recobrar la interioritat és recobrar la veritat d'un mateix: formem part d'un tot, de l'Únic, de la Realitat. Avui s'escriu molt sobre això: les noves ofertes d'espiritualitat i l'antiga saviesa de la humanitat ens ho testimonien, i la nostra època està assedegada d'escoltar aquest testimoni per aprendre, de nou, a ser humans.

[...] Per arribar a la mística cristiana em sembla important compartir el que ens uneix amb tots els ésser humans, que la mística no és camí de cultiu de la interioritat sinó que és la vida d'aquesta. O bé, entès en un sentit molt ampli, potser transreligiós: la mística ÉS la interioritat. Estar dintre de la Realitat, de l'Absolut com a part, és la unió a la qual està orientat tot ésser.²⁴

*

Ser espirituals avui, ja sigui com a monja, com a cristià compromès, com a persona humana que busca el camí essencial d'arribar a ser allò que ja és —la seva “humanització” (*Menschwerdung*): esdevenir allò que ja s'és: persona humana— vol dir aprofundir en les actituds bàsiques d'humilitat, d'escolta interior, de servei, d'espera, d'admiració i d'agraïment, de pobresa alliberadora, d'adoració. Pel cristià significa mirar amb Crist allò que ell mira amb amor i tendresa: el Pare i els germans, i tot allò creat.²⁵

*

Transparència. En una ocasió la Cristina recorda el pes que tingueren una sèrie de persones (en la infància i joventut) pel seu itinerari espiritual: «Eren persones en les quals veia que allò interior determinava el seu exterior. Feien visible la presència del misteri personal». D'un mestre de l'escola:

«Sempre feia ressaltar allò que no compta, allò amagat, allò menyspreat per les multituds, allò que és un missatge d'un món invisible, espiritual. Concretament, no se m'ha es-

borrat mai amb quina tendresa i veneració ens explicava la història de Vincent Van Gogh, l'obscuritat de la seva vida i la llum de les seves obres que eren expressió d'allò transcendent que viu en l'home. [...] Totalment al marge de la religió o de la fe cristiana, aquesta persona em va obrir la capacitat de veure “a través” de la realitat i descobrir l'esperit, la Realitat absoluta en allò insignificant per a una mirada superficial i egoista. El fet que aquest ensenyament em vingués sovint a través de persones no creients ha donat a la meua espiritualitat, des del principi, una dimensió universal. Ja no em podia imaginar una frontera entre allò que veia en aquestes persones i el que jo entenia com a missatge de l'Evangelí.

[...] Dels factors anteriors, decisius en la meua joventut es va desprendre aquesta experiència fonamental: veure a través de les coses. Percebre la realitat com a transparent. Penso que és un dels regals que he rebut de Déu. Recordo un dia de primavera, devia tenir dotze anys, vaig mirar, durant la classe d'alemany, cap al turó que tancava l'horitzó sobre el ponent de la petita ciutat, i vaig comprendre de sobte que tot allò que veia era només una primera realitat: que hi havia un missatge, una revelació en tot que transcendia allò que podien captar els meus ulls, i que la vida, la vida, s'obria dintre meu i al meu voltant més enllà de les teulades, del bosc i del turó, més enllà dels núvols. No era, en principi, una experiència religiosa; però em va ajudar

a comprendre que la fe, Déu, Jesús, l'Evangeli tenien a veure amb la transparència de tot. Que les persones eren habitades, igual que aquell instant davant la finestra de l'escola, d'un misteri infinit, que es podia mirar a través d'elles fins a un secret indret on hi havia Déu, l'amor, allò bonic i gran que em semblava que ho omplia tot.»²⁶

*

Intentaré parlar [...] des de la meua pròpia experiència al llarg dels 36 anys que fa que estic en una comunitat contemplativa teresiana [octubre del 2000]. El ritme en la pregària, en la solitud i convivència, a la feina i la formació personal, substancialment igual al llarg d'aquest temps, deixa la seva empremta en la persona que s'hi lliura. Jo diria que una es va fent cada cop més simple. Mantinc la meua opinió que aquest estil de vida és capaç de fer de tu el millor o el pitjor. Hi ha una simplificació que allibera de tot el que és accessori i innecessari, però també hi pot haver un empobriments que deixa a la persona en un buit que no li permet caminar cap endavant i ofusca tota visió creativa de futur. [...] Els desitjos secundaris empal·lideixen, perden força, tot i que continuen existint i en un moment determinat poden esvalotar la psicologia; però, en general, el cor es va quedant amb «una sola cosa necessària»: l'amor, la penetració cordial de la realitat que informa la meua vida i és la meua vida. L'amor va adquirint el rostre de la misericòrdia vers mi mateixa. Vaig fent les paus amb la meua pobresa que creix davant la meua mirada interior sense in-

quietar-me. Crec que ara sé qui sóc perquè la mirada de Déu reposa sobre meu i m'il·lumina amb una inexplicable alegria, callada i confiada. El seu amor és flama de vida jove dins meu. [...] La paraula se simplifica, gairebé diria que sense adonar-me'n. Al mateix temps, visc una estranya, misteriosa tensió entre l'assosseg del jo enamorat que vol reservar-se les «coses secretes que passen entre l'ànima i Déu» i la creixent obertura per parlar-ne quan em sento convidada a fer-ho. Tot el que intento dir ha passat per aquesta íntima contradicció meua. M'ha resultat terriblement difícil fer tota aquesta exposició. (Parlar amb discreció i amb senzillesa del que és la pròpia vida, allò que ara mateix experimento en una etapa de renaixement i florida, m'ha suposat una autèntica crisi de confiança en mi mateixa: seré capaç d'arribar als oients, interessarà aquest balbuceig, es correspon amb el que se m'ha demanat? Fins que va arribar la llum de l'única seguretat: que Déu ho pot aprofitar per a algun bé.)

M'experimento ara com més unificada per dins, la simplificació té a veure també amb la pregària silenciosa: una sola paraula –TU– em sustenta. S'expressa en el desig d'una litúrgia sòbria en paraules i gestos tot i que plena de símbols i de melodia, de llum. Em sembla que els sentits corporals i interiors aguditzen la seva capacitat profunda de percepció de la transparència de tot. Un raig de sol sobre les lloses de la cel·la pot suggerir un cant de presència de l'Estimat. La trobada amb algú desconegut dóna ales al cor i l'omple amb el pes d'un amor entranyable i de solidaritat sofrida. Una recreació amb les germanes deixa en la

pell de l'ànima la certesa que Déu és enmig dels que es reuneixen en l'amor, de voluntat i de sentiment. [...] Des d'aquesta vivència interior contemplo la realitat de la vida del Carmel, avui, de camí cap al Tercer Mil·lenni.²⁷

*

El silenci és com la mare, l'úter de la persona, ja que només des d'ell rep vida que és comunicació. [...] Aquest fonamental silenci que porta en si la soledat de la persona i que la fa ser ella mateixa, és la font i la condició absoluta perquè visqui i es deixi fecundar per altres formes de silenci, totes elles nascudes d'aquest fons únic de la persona. Des d'allà cobra o recupera una aptitud de percebre el missatge de tot el que l'envolta: la capacitat d'escoltar, escoltar el silenci del mar, de les muntanyes, d'una flor, del vent i dels núvols, la seva mirada i la seva oïda es fan permeables al silenci sonor de la naturalesa, portada a la seva més alta expressió en el germà. Així descobreix el ritme entre el silenci i la paraula, entre solitud i comunió en l'univers on ella existeix i en l'univers que ella mateixa és.²⁸

*

Mientras cojo la tila
nacen y mueren
fragmentos de poesía
algo se vacía
la hermana se lleva
gruñendo el cesto
y con él lo que había
de añoranza y compañía
y aprendo esto:
ser obediente
al silencio y a la melodía

ser simplemente
alguien
que coge tila.
(Estiu del 1978)

*

MAÑANA DE ENERO

La noche colgó su collar
en el almendro
cuando mi alma
se asomó a la ventana
otra mañana
llora la aurora
tanta belleza
sola
no puede ser
(Gener del 1990)

*

En el cor de la quotidianitat, que som nosaltres mateixos i que realitzem en el nostre fer diari, està la capacitat de transparència, per veure la Font i Origen de tota claredat. [...] Hem de redescobrir i reeducar la nostra capacitat d'admiració, "l'espanta'm" de santa Teresa. La màxima admiració davant la Presència del Misteri en tot el creat i en nosaltres mateixos, l'admiració davant les coses més petites i vulgars de la vida de cada dia, l'admiració que torna transparent i ens torna transparents a la llum de Déu. [...] L'experiència de l'admiració és possible precisament quan acceptem humilment la vulgaritat del quotidià, la vivim amb amor, els ulls fixos en el destí últim. [...] Quotidianitat, transparència, contemplació són, doncs, altres punts entre els infinits que constitueixen la circumferència de la nostra existència sencera, punts que a la vegada són par-

tida i arribada. Des del centre de l'esfera "diamant" amb la qual comparà santa Teresa la persona humana, irradia llum divina, la gràcia ens fa "veure", i ens ofereix el diàleg amb Déu. I aquesta experiència de la presència de Déu en l'ànima, que ens ve donada des de dalt, s'agermana amb la nostra capacitat d'admiració que s'eleva des del quotidià i ens fa viure i gaudir la transparència del viure diari amb les seves petites vulgaritats i ferides.

Si d'alguna manera estem ferits de "flama d'amor viva" en el nostre "centre més profund", vers aquest centre ens girem i avancem en la nostra pregària, en el nostre estupor emmudit, en el nostre desig d'amor i d'estimar. Llavors la pregària, la contemplació és un "espant" benaurat que penetra, vivifica i glorifica la quotidianitat –sense que això faci que li tregui res d'allò humiliant i dolorós que comporta– i la transforma en

pantalla finíssima d'una trobada anticipada amb Déu. I només si acceptem amb humilitat i concreció el quotidià que se'ns presenta en el canvi i la monotonia diaris, en les "hores estel·lars" i en les ferides de cada instant, si creixem en la consciència del propi buit, serem focus de transparència divina en un món que sembla enfosquir-se més i més en un mar de llums/espectres, fets pel nostre orgull, la nostra insolidaritat i el nostre desamor.²⁹

*

INTERROGACIÓ

És l'orgull,
és la vanitat,
és l'ambició,
és el poder,
és la por
el que em fa tremolar?
És la meua nuesa.

(Maig del 1986)

Síntesi cronològica

1939	19 d'octubre. Neix a Baden (Suïssa alemanya), la segona de set fills. Acaba un Secretariat que no li agrada i a continuació estudia Puericultura a Friburg.
1959-60	Viatja a Barcelona per ocupar-se de les criatures d'una família (deu mesos). Torna a Baden, treballa a la maternitat. Col·labora en l'atenció d'immigrants espanyols ensenyant-los alemany.
1959-63	Alternava les estades entre Suïssa i Barcelona. Visita el monestir de Mataró i demana ser-hi acceptada.
1962-65	Concili Vaticà II.
1964	7 de març, entra al Monestir de la Immaculada Concepció, a Mataró.
1968	6 d'octubre. Professió solemne.
1970	Elegida sotspriora. Mestre de novícies.
1973-86	13 d'agost del 1973. Elegida priora per primera vegada. Serà reelegida tres triennis més (fins al 1986).
1974	4-8 de novembre, Àvila: participa en unes jornades sobre la vida monàstica femenina, organitzades per la Conferència Episcopal Espanyola.
1975	Novembre, a Barcelona, assisteix a la reunió convocada pel Pare General del Carmel, F. Monahan, per escoltar les carmelites de Catalunya i els seus suggeriments per a la redacció de les noves Constitucions.
1977	S'aproven <i>ad experimentum</i> , per cinc anys, les Declaracions a les Constitucions "primitives" de santa Teresa per les Carmelites Descalces.
1978-2005	Joan Pau II és elegit Papa.
1982	Qüestionari a tots els Carmels per valorar l'experiment.
1984	Maig: entrevista per Mercedes Milà al programa <i>Buenas Noches</i> , de TVE, amb motiu d'una sèrie televisiva sobre santa Teresa. Gran repercussió de l'entrevista. Novembre: carta des de Roma als Carmels anunciant que es redactaran noves Constitucions. Malestar, debats, reflexions, tensions...
1989	Reelegida priora; i renovacions en el càrrec fins al juliol del 2001.
1990-91	L'escissió. 8 de desembre del 1990: Roma promulga les Constitucions pels monestirs de Carmelites Descalces. Acceptades per 123 comunitats. 17 de setembre del 1991, Roma aprova les Constitucions segons les disposicions del Concili Vaticà II. Les altres 763 comunitats acullen el nou text.
1987-...	Activitat federativa. <i>Euro-Team</i> (1991) de federacions europees. 1993: reconeixement de la Federació de monestirs del Carmel de Catalunya i Balears. Elegida primera presidenta federal. Reelegida el 1996. 1995: convocada pel pare general Maccise per dibuixar el pla de formació de les monges (set dones i tres homes representants d'Europa). 1999: convidada a Xile a l'assemblea de Carmels llatinoamericans.
2000	13 de desembre. Capítol conventual en el qual planteja el desig de seguir la crida d'una vida més eremítica «seguint el camí com a carmelita». Acceptació per part de la comunitat.
2001	Finals d'octubre. Inici de la vida eremítica al paller de Can Tortadés (a les Guilleries).
2004	Trasllat a Can Serrabassa (Espinelves), amb més capacitat per a l'acolliment. Conferències, cursos, jornades (Congrés Internacional de Mística a Münsterschwarzach, Alemanya, 2003). Lleida: Congrés sobre Edith Stein. Fundació Joan Maragall, Aula d'Humanitats Pompeu Fabra, Girona... Acompanya exercicis i jornades d'espiritualitat de clarisses, benetes, maristes, etc. El 2005 és convidada per la Federació de Carmels als Estats Units.)
2006	18 de març: primer símptoma del càncer limfàtic. Mor al monestir de Mataró el 18 d'abril, dimarts de Pasques.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

Reculls

KAUFMANN, Cristina; *La fascinación de una presencia: hacia una experiencia sana de Dios*. Madrid: Espiritualidad, 2007, 239 pàg.

KAUFMANN, Cristina; *La Transparencia de l'Invisible*. Barcelona: Claret, 2007, 2 vol.

KAUFMANN, Cristina; *El rostro femenino de Dios*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 1997, 204 pàg.

KAUFMANN, Cristina; «...*Aunque de noche*»: *poesia des del Carmel*. Mataró: Monestir de la Immaculada, 1989.

Estudis

COMUNITAT DEL CARMEL DE MATARÓ; *Christine Kaufmann, Cristina Maria de la Divina Gràcia*. Mataró: Monestir de la Immaculada, 2007. 127 pàg.

DIVERSOS AUTORS; *Cristina Kaufmann en perspectiva*. Madrid: Espiritualidad, 2011, 224 pàg. (La primera edició d'aquest recull d'articles va ser el monogràfic de la *Revista de Espiritualidad*, núm. 272-273, juliol-desembre del 2009.)

MENDIOLA, José M^a; «En el monasterio de las Carmelitas Descalzas de Mataró». En: *En busca de la experiencia de Dios*. Barcelona: Obelisco, 1988. pàg. 95-122.

GRANÉ, Francesc (dir.); *Cristina Kaufmann: re-crear soledats*. DVD. Eulogos Media, 2007.

La col·lecció EIDES va publicar, l'any 2002, un quadern de Cristina Kaufmann titulat: *El llenguatge dels místics. Santa Teresa de Jesús*. Es pot llegir i descarregar a www.cristianismeijusticia.net.

1. CARMELITES DESCALCES, «Aproximación a la biografía de Christine Kaufmann», dins: *Revista de Espiritualidad*, núm. 272-273 (2009), pàg. 354.
2. «La tradición contemplativa en el Carmelo». Conferència al Seminari d'Història de les Religions, Universitat Pompeu Fabra, octubre del 2000, publicada a: CRISTINA KAUFMANN. *La fascinación de una presencia*. Madrid, Espiritualidad, 2007, pàg. 13-43 (a partir d'ara: *FdP*).
3. «Compartir, reflexionar, dialogar», dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 167-201.
4. COMUNITAT DEL CARMEL DE MATARÓ, *Christine Kaufmann*. Mataró, 2007, pàg. 42-43.
5. «Santa Teresa de Jesús: experiència i vida». *Conferència*. Barcelona, Escola Ignasiana, 2000.
6. Intervenció a l'Encontre de presidentes federals de l'Orde i del P. General C. Maccise, Saragossa, 2000.
7. Vegeu la descripció de tot aquest difícil procés a: COMUNITAT DEL CARMEL DE MATARÓ, *Christine Kaufmann*. Mataró, 2007, pàg. 69-72.
8. *Ibid.* pàg. 71. Per veure el contrast entre ambdues opcions és interessant consultar, per exemple, la web: <http://carmelitasdescalzas1990.blogspot.com/>
9. Severino-María ALONSO, «El sentido de la gracia. Pequeña biografía interior de Cristina Kaufmann», dins: DIVERSOS AUTORS, *Cristina Kaufmann en perspectiva*. Madrid, Espiritualidad, 2009, pàg. 390-391.
10. CARMELITES DESCALCES, «Aproximación a la biografía de Christine Kaufmann», dins: *Ibid.*, pàg. 355.
11. «Reflexió sobre la carta del papa Joan Pau II a les dones» (1995), dins: Cristina KAUFMANN; *La Transparència de l'Invisible*, Barcelona, Claret, 2007, v.1, pàg. 435-436.
12. Selecció de «La Regla carmelitana: nuevas perspectivas». Conferència pronunciada a la Trobada de presidentes federals OCD i el P. general Camilo Maccise (Saragossa, 28-31 d'octubre del 2000), dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 203-224.
13. «Compartir, reflexionar, dialogar». Conferència pronunciada davant de l'Assemblea de la Federació de Carmelites Descalces d'Aragó i València (7-12 de febrer del 2005), dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 167-201.
14. COMUNITAT DEL CARMEL DE MATARÓ. *Christine Kaufmann* (2007), pàg. 84; i també les pàg. 83-117, tot el tercer apartat del llibre («Vida eremítica. Enfermedad. Muerte»), per saber-ne més d'aquests darrers anys.
15. KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 171-173.
16. ROSER BOFILL, «El diálogo de la sonrisa», dins: DIVERSOS AUTORS, *Cristina...* 2009, pàg. 337-340.
17. Conferència sobre santa Teresa (2000), dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 101.
18. CRISTINA KAUFMANN, *El rostro femenino de Dios*. Bilbao, 1997, pàg. 38-39.
19. *Ibidem*, pàg. 31.
20. Els diversos poemes citats els trobareu a: CARMELITES DESCALCES DE MATARÓ, «Vida espiritual i poesia en Cristina Kaufmann», dins: DIVERSOS AUTORS, *Cristina Kaufmann en...*, pàg. 491-533.
21. Als Germans de les Escoles Cristianes, 1998, dins: KAUFMANN, *La Transparència...*, v.1, pàg. 175.
22. «Joan de la Creu, avui. Camí de retrobament amb el misteri». Conferència, I Congrés d'espiritualitat, Lleida, 1991, Dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 121-139. I també en català a *Joan de la Creu, avui* (actes del congrés, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, Col·l. Saurí, 108).
23. «La experiencia de Dios en Edith Stein». Conferència, Lleida, 2003. Dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 151.
24. «Interioritat i mística cristiana». Article publicat a la revista *Sal Terrae*, gener del 2003. Dins: KAUFMANN, *La transparència...*, v.1, pàg. 87-97.

25. Als Germans de les Escoles Cristianes. Febrer del 1998. Dins: KAUFMANN, *La transparència...*, v.1, pàg. 55.
26. «Com s'ha forjat la meva espiritualitat?». Conferència. Germanes de la Caritat. Sencelles (Mallorca, 2004). Dins: KAUFMANN, *La transparència...*, v. I, pàg. 29-30.
27. «La tradició contemplativa en el Carmelo». Conferència. Seminari: Teoria i pràctica de la meditació a Orient i a Occident. UPF, octubre del 2000. Dins: KAUFMANN, *La fascinación...*, pàg. 40-43.
28. De la veu *silencio* en el *Diccionario Teológico de la Vida consagrada*. Publicaciones Claretianas, 1989. Dins: KAUFMANN, *El rostro...*, pàg. 95.
29. «Cotidianidad, transparencia, contemplación». Publicat a *El Ciervo*, núm. 405 (novembre del 1984), Dins: KAUFMANN, *El rostro...*, Bilbao, 1997, pàg. 146-151.